

УДК 911.373.2

DOI 10.58649/1694-8033-2025-1(121)-338-345

ФАЙЗУЛЛАЕВ Н.Ш.

Ж. Баласагын атындагы ККУ

ФАЙЗУЛЛАЕВ Н.Ш.

КНУ имени Ж. Баласагына

FAYZULLAEV N.SH.

KNU named after J. Balasagyn

ЛЕЙЛЕК РАЙОНУНУН КАЛКЫ ЖАНА КАЛКТУУ КОНУШТАРЫНЫН ЖАЙГАШУУ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

ОСОБЕННОСТИ РАЗМЕЩЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ И НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ ЛЕЙЛЕКСКОГО РАЙОНА

FEATURES OF THE POPULATION AND SETTLEMENTS OF THE LEILEK DISTRICT

Кыскача мүнөздөмө: Бул илимий макалада Лейлек районунун калктуу конуштарынын калкы жана жайгашуу өзгөчөлүктөрү каралды. Мындан сырткары калк жайгашкан калктуу конуштардын өзгөчөлүктөрүн аныктап, аларга мүнөздөмө берилди. Калктын жайгашуусуна, калктуу конуштардын тибине жана өзгөчөлүктөрүнө анализ жүргүзүлдү.

Аннотация: В данной статье рассмотрены население и особенности размещения населённых пунктов Лейлекского района. Кроме этого, на основе исследований определены и характеризованы особенности населенных пунктов. Произведен анализ размещения населения и типы населенных пунктов региона.

Abstract: This article discusses the features of population distribution and settlements of the Leilek district. In addition, on the basis of research, the features of settlements have been identified and characterized. The analysis of the features of population distribution and types of settlements in the region is carried out.

Негизги сөздөр: калк; отурукташуу; калктуу конуш; айыл-кыштак; жайгашуу; бийиктик алкактуулук; деңиз деңгээли.

Ключевые слова: размещение; население; поселения; сельское поселение; расселение; высотная поясность.

Keywords: accommodation; population; settlements; archaeological excavations; expeditions; information; economy; rural settlement; accommodation.

Изилдөөнүн максаты. Алыскы четки район катары анын калкынын географиясын жана отурукташуусунун өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле жалпысынан райондо демографиялык процесстер кандай жүрүп жатканын изилдөө актуалдуу көйгөлөрдүн бири.

Илимий адабияттардын жана статистикалык, райондун социалдык жана статистикалык бөлүмүнөн алынган маалыматтардын негизинде Лейлек районунун

калкын, калкынын отурукташуусун, алардын формасын жана типтерин изилдөө.

Изилдөөнүн милдети. Райондогу калктуу конуштардын географиясына мүнөздөмө берип, анын өзгөчөлүктөрүн аныктоо, ошондой эле азыркы мезгилдеги калктын отурукташуусунун изилдеп, аларга баа берүү илимий макаланын милдети болуп эсептелет.

Лейлек районунун географиялык абалы ыңгайлуу, салыштырмалуу түздүктүү рельеф,

бул көп тармактуу экономиканын өсүшүнө таасир этет. Аймактагы калктын жайгашуусун изилдөөдө биринчи кезекте ал аймактын айыл чарбасына жана калктын жайгашуусуна негиздүү болгон рельефин эске алуу зарыл.

Лейлек району Кыргыз республикасынын Баткен областынын эң четки батыш бөлүгүндөгү административдик район. Лейлек району 1928-жылдын 10-октябрында Ош областынын курамында түзүлгөн, 1999-жылы Баткен областынын курамына кирген. Райондун борбору Раззаков шаары, ал Бишкек шаарынан 1050 км, областтын борбору Баткен

шаарынан 135 км. Пролетарск (Тажикстан) темир жолстанциясынан 42 км. Аралыкта жайгашкан. Райондун жалпы территориясы 4657 чарчы км. Район чыгышынан Баткен району менен, ал эми батыш, түштүк жана түндүк тарабынан Тажик Республикасы менен чектешет. Лейлек районунун аймагында Раззаков шаар башкармалыгы жана 9 айыл аймагы бар, алар өз ичине 51 калктуу конушту камтыйт. Райондун борбору Раззаков шаары. Калкынын саны 153678 киши, 1 км² аянтка орточо 32-33 киши туура келет [3].

Таблица 1. Лейлек районунун администрациялык-аймактык бөлүнүшү

№	Айыл аймактардын аталышы	Калкынын саны
1	Раззаков шаар башкармалыгы	35 311
2	Кулунду айыл аймагы	25 077
3	Сумбул айыл аймагы	16 975
4	Жаңы-Жерайыл аймагы	15 885
5	Бешкент айыл аймагы	11 963
6	Тогуз-Булак айыл аймагы	11 439
7	Катыраң айыл аймагы	11 092
8	Лейлек айыл аймагы	8 519
9	Ак-Суу айыл аймагы	8 131
10	Кең-Талаа (Маргун) айыл аймагы	5 646
	Райондун калкынын жалпы саны	153 678

Калктын отурукташуусунда жаратылыш шарттары жана табигый ресурстар негизги ролду ойнойт. Буларды жогоруда көрсөтүлгөн маалыматтар боюнча көрүүгө болот. Калктуу пункттарды жайгаштырууда, өнүктүрүүдө, архитектуралык структурасын пландоодо, ыңгайлуу шарттар менен камсыз болуп жайгашуусунда жана ошол калктуу пункттун өнөр жай тармагынын кандайдыр бир кесидинин багыты боюнча курулуусунда аймактын жаратылыш шарты жана табигый ресурстары эң керектүү негизги фактор болуп саналат [5].

Лейлек районунун калкынын бийиктик алкактуулук боюнча жайгашуусун жана

калктуу пункттарын изилдөөдө республиканын башка областтарынан жана райондорунан жаратылыш шарттарынын өзгөчөлүгү, айылчарбада адистешүүсү жана калктуу конуштардын жайгашуусу системалары боюнча айырмаланат.

Лейлек районунун калкы 3 бийиктик зоналарда жайгашкан. Деңиз деңгээлинен 1000 метрге ченинки жайгашкан Арка, Кулунду, Ак-Суу өрөөндөрүндө жайгашкан Кулунду, Ак-Арык, Раззаков, Интернационал, Булак-Башы, Кайрагач, Бешкент, Арка, Достук, Жаштык, Ак-Суу, Жеңиш, Алга жана башка айылдар. Бул өрөөндөрдө негизги калк топтолуп жердин көпчүлүгү иштетилет [3].

Таблица 2. Деңиз деңгээлинен 500-1000м чейинки бийиктикте жайгашкан айылдардын калкы

№	Айылдардын аталышы	Калкынын саны	№	Айылдардын аталышы	Калкынын саны
1.	Кулунду	10 033	10.	Андархам (К. Маркс)	2 670

2.	Интернациональное	4 038	11.	Максат	905
3.	Ак-Арык (Коммунизм)	4 564	12.	Бешкент	4 227
4.	Раззаков (Ленин)	4 012	13.	Ак-Суу	3 785
5.	Достук	4 167	14.	Кайрагач	2 771
6.	Арка	4 391	15.	Эскиоочу	1 709
7.	Борбордук	7 327	16.	Чоюнчу (Жеңиш)	1 864
8.	Булак-Башы	1 525	17.	Суу-Башы	650
9.	Жаркыштак (Алга)	1 528	18.	Жезкен	304
Калктын жалпы саны:					60470

Ошондой эле деңиз деңгээлинен 1000-1500м. бийиктиктеги тоо этектеринде сугат жерлеринин аздыгы жана кайрак жерлердин басымдуулугу менен мүнөздөлүп, отурукташуу планында аймакты айыл

чарбасында экстенсивдүү жана интенсивдүү колдонуунун чек арасы катары бааланат. Ал эми кийинки бийиктик зонада деңиз деңгээлинен 1000-1500 метрге чейинки аймактар.

Таблица 3. Деңиз деңгээлинен 1000-1500м чейинки бийиктикте жайгашкан айылдардын калкы

№	Айылдардын аталышы	Калкынын саны	№	Айылдардын аталышы	Калкынын саны
1.	Раззаков шаары	23899	12.	Кара-Суу	1 608
2.	Ак-Таш (Андарак)	8 336	13.	Ак-Терек	1 678
3.	Катыраң	7 494	14.	Тогуз-Булак	1 271
4.	Чимген	3 243	15.	Уч-Булак (Чурбек)	1 071
5.	Мурас (Маргун)	3 378	16.	Чуянчи	1 321
6.	Тогуз-Булак	1 271	17.	Ак-Босого	947
7.	Айбике	3 066	18.	Суу-Башы	526
8.	Самат	2 695	19.	Лайлы (50лет СССР)	586
9.	Коргон	2 322	20.	Кереге-Таш (Даргаз)	247
10.	Сары-Дөбө (Коммуна)	1 818	21.	с.Жети-Таш (Дархум)	243
11.	Тайлан	1 666	Калктын жалпы саны		68686

1500-1600 метр бийиктиктеги аралык тилке экстенсивдүү жана орундуу мүнөздөгү аймакты пайдалануунун чеги болуп эсептелет.

Кийинки бийиктик зона деңиз деңгээлинен 1500-2010 метр бийиктикте жайгашкан аймактар. Бул зооналарда айыл

чарбага жарактуу жерлердин аянттары кыскарат жана калк отурукташкан аймактар эл жок бош жаткан аймактарга алмашат, башкача айтканда калк жашабаган аймактардын аянттары көбөйөт.

Таблица 4. Деңиз деңгээлинен 1500-2000м чейинки бийиктикте жайгашкан айылдардын калкы

№	Айылдардын аталышы	Калкынын саны	№	Айылдардын аталышы	Калкынын саны
1.	Көк-Таш	4 138	7.	Искра	2 683
2.	Кара-Булак	3 007	8.	Өзгөрүш	1 287
3.	Баул (Жаңы-Турмуш)	2 311	9.	Ай-Көл	1 318
4.	Миң-Жыгач	2 234	10.	Ак-Булак	1 002
5.	Алтын-Бешик (Голбо)	1 859	11.	Гордой (Чапаев)	543
6.	Лейлек	1 590	12.	К. Сабыров (Бөзөгүл)	512

Деңиз деңгээлинен 2000 метрден бийик жайгашкан аймактарда калктуу пункттар кездешпейт. Ири айылдык калктуу пункттардын салыштырмалуу катышынын өсүмү табигый өсүштүн натыйжасында болду. Лейлек районунун айылдык калктуу пунктарын топографиялык изилдөөдө көп түрдүү отурукташуунун пландуу формаларын көрсөтөт. Лейлек районунун түздүктүү бөлүгүндө, Фергана өрөөнүнө караштуу аймактарда жана тоо аралык ойдуңдарда айылдык отурукташуу ири компактуу, пландоонун татаалдыгы менен айырмаланат. Бул жакта (С.А. Ковалев боюнча) ири-кварталдуу (Кварталдуу жана жарым кварталдуу) татаал сызыктуу (көп катардуу, жана башка) жана топтолуу пландуу формалары кездешет. Тоо этегиндеги адырлуу аймакта иретсиз ~ топтошкон калктуу пункттардын формалары кездешет [5].

Ири дарыя өрөөндөрүнө көбүнчө сызыктуу көп катарлуу, дарыялардын кошулушунда кездешет. Ошондой эле бардык аймакта – жана көбүнчө ар түрдүү пландуу формадагы алктуу пункттар кездешет.

Лейлек районунда көбүнчө кыргыз, өзбек, тажик улутундагы калк жашагандыктан айылдык калктуу пункттар басымдуулук кылат. Кыргыз айылдары жалпысынан 70% тен ашуун калктуу конуштарды түзөт. Негизинен кыргыз, тажик кыштактары тоолуу, тоо этектеринде жайгашкан, өзбек, кыштактары тескеринче түздүктүү аймактарда Раззаков шаары, Ак-Суу айыл аймагынын, Бешкент айыл аймагынын дарыя боюндагы түздүктүү жерлерде отурукташкан. Айыл калкынын жыштыгын эсептөөдө негизги мааниде калктын санын иштетилүүчү жердин аянтына бөлүү болуп эсептелет [1].

Райондо негизинен айыл чарба функциясын аткарган айылдык отурукташкан аймактар басымдуулук кылат. Аймакта калкы жалаң мал чарбасы менен кесиптенген калктуу конуштар анча көп эмес бөлүктү түзөт.

Негизинен багбанчылык жана жүзүмчүлүк айылдары мал чарбалыгы менен айкалышуусу Жаңы-Жер, Кулунду, Бешкент,

Ак-Суу айыл аймактарында жайгашкан. Раззакова шаар башкармалыгы, Тогуз-Булак, Сумбула, айыл аймактарында тамекичилик - мал чарбачылыкка адистешкен айылдар басымдуулук кылат.

Багбанчылык жана жүзүмчүлүк, жашылча өстүрүү жана жашылча мал өстүрүүнүн айкалышы Жаңы-Жер, Кулунду, Бешкент айыл аймактарында жайгашкан. Жалпысынан бул типтеги айылдар көп кырдуу отурукташуусу менен айырмаланбайт [3].

Калктуу конуштарды типтештирүү С.А. Ковалевдун схемасы боюнча бардык калктуу конуштар 4 категорияга бөлүнүшү керек: 1) Шаарлар; 2) Шаар тибиндеги поселоктор (жумушчулардын жана курорттордун поселоктору, райондун айылдарындагы отурукташып өнүккөн функциядагы уюмдашкан жана экономикалык борборлор; 3) Айыл чарбасында отурукташуусу боюнча артыкчылыкка ээ болгон пункттар; 4) Айыл жергесинде аз калктуу пункттар. Биринчи эки категория шаар катарындагы отурукташууга кирет.

Беш категориянын ар бирөөнүн өзүнүн жайгашуусу жана өнүгүү закон ченемдүүлүгү бар ошондой эле биринчи үчөө "айыл жергесине" ылайыкташат да адамдын чарбачылык керектөөсүнө жараша "шаардын" территориясынан айырмаланып турат жана айырмаланган боюнча аталышта кала берет. Коомдук өндүрүштү территориялык уюштурууда андагы калк ар кандай иш аракетте болгондуктан айылдык пункттар ар түрдүү роль ойнойт. Бул айырмачылыктар биринчи кезекте фуункцияналдык типтештирүүдө эске алынат [5].

Калктын отурукташуусунун функционалдык тибин анализдеп карап көрсөк: биринчи типке айыл аймактар боюнча алганда Раззаков шаар башкармачылыгынан башка айыл аймактардын үлүшү чоң. Анткени Раззаков шаар башкармачылыгын райондун калкын бардык (жактан) тармактар боюнча тейлеген мекемелер орун алган. Бул жерде башка айыл аймактарга салыштырмалуу калк 3-4 эсеге жыш жайгашкан. Кыскача

жыйынтыктаганда калктын отурукташуусунун функционалдык бөлүнүшүнүн бардык тибине кирет.

Калган айыл аймактарда калк негизинен айыл чарбасында эмгектенишет. Бул Лейлек районунда калктын функционалдык отурукташуусун же эмгектенишин айыл чарбасында жашоо тиричилиги боюнча мал менен жана дыйканчылык менен деп бөлүп кароого болот. Мисалы: Кулунду, Жаңы-Жер, Ак-Суу, Бешкент айыл аймактөрүндө жашаган калктуу пункттар дыйканчылык менен ал эми Катыраң, Лейлек, Сумбула айыл аймактөрүндө калктын басымдуу бөлүгү малчылыкта эмгектенишет.

Салыштырмалуу маданий жана күнүмдүк тиричилик мүмкүнчүлүктөрдөн чектелген бир аз гана минималдык өлчөмдөгү

тейлөө мекемелери бар 200-1000 кишилүү майда калктуу пункттар кездешет. Мындай пункттарга ошол жакын жердеги чоңураак калктуу конуштардын базасы катары кызмат кылган белгилүү чектелген чоңдуктогы бригадалар, фермалар кирет. Ушуга эле жакын бирок тейлөө кызматы боюнча чоңураак мүмкүнчүлүктөгү 300дөн 1000 кишиге чейин калкы бар майда калктуу пункттарга да бөлүнөт. Мындай калктуу пункттарга райондон Тогуз-Булак айыл аймагынан Гордой,

К. Сабыров, Раззаков шаар башкармалыгына караштуу Ак-Булак, Ак-Босого айылын, Сумбула айыл аймагынан Суу-Башы айылын, Бешкент айыл аймагынан Лайлы айылын, Кен-Талаа (Маргун) айыл аймагынан Кереге-Таш (Даргаз) айылын кошууга болот [3].

Таблица 5. Майда калктуу пункттар (калктын саны 200-1000 кишиге чейин)

№	Калктуу конуштардын аталышы	Жашоочулардын саны
1.	Жети-Таш (Дархум)	954
2.	Ак-Босого (Мырза-Патча)	947
3.	Максат	905
4.	Ак-Булак	755
5.	Суу-Башы	650
6.	Лайлы	586
7.	Гордой (Чапаев)	543
8.	К. Сабыров (Бозогүл)	512
9.	Кереге-Таш	243
Калктын жалпы саны:		6095

Күндөн-күнгө көлөмү чоңоюп, техникалык жактан да өсүп келечекте көбөйө турган 1000дөн-3000гө жакын эли бар тейлөө чөйрөсү өнүгүүдөгү орто айылдар бар. Буларга Раззаков шаар башкармалыгына караштуу Самат, Голбо, Тайлан айылдарын, Тогуз-Булак айыл аймагынан Тогуз-Булак, Миң-Жыгач, Айкөл айылдарын, Лейлек айыл аймагынан Коргон, Кара-Суу, Ак-Терек, Лейлек айылдарын, Катыраң айыл аймагынан Баул, Өзгөрүш айылдарын, Кулунду айыл аймагынан Булак-Башы, Максат айылдарын,

Сумбула айыл аймагынан Сары-Дөбө айылын, Ак-Суу айыл аймагынан Чоюнчу, Жаркыштак, Бешкент айыл аймагынан Андархам, Эскиоочу айылдарын, Маргун айыл аймагынан Дархум айылын кошууга болот. Азыркы типтеги мындай сандагы калктуу пункттарга эсептелинген анча чоң эмес стандарттагы 50-70 орунга ылайык бала бакча, толук эмес орто мектеп 150-500 орундуу, 200 орунду клуб жана библиотека, ФАП, 40 орунду ашкана турмуш тиричилик жактан тейлөө комбинаты баня, спорт аянтчасы ж.б. болушу керек [3].

Таблица 6. Орточо калктуу пункттар (калктын саны 1000-3000 кишиге чейин)

№	Калктуу конуштардын аталышы	Жашоочулардын саны	№	Калктуу конуштардын аталышы	Жашоочулардын саны
---	-----------------------------	--------------------	---	-----------------------------	--------------------

1.	Сумбула (Искра)	2 683	14.	Тайлан	1 666
4.	Андархам (К. Маркс)	2 670	15.	Кара-Суу	1 608
5.	Сумбула (Искра)	2 683	16.	Лейлек	1 590
6.	Кайрагач	2 771	17.	Жаркыштак (Алга)	1 528
7.	(Миң-Жыгач)	2 234	18.	Булак-Башы	1 525
8.	Коргон	2 322	19.	Чуянчи	1 321
9.	Баул (Жаңы-Турмуш)	2 311	20.	Ай-Көл	1 318
10.	Чоюнчу (Жеңиш)	1 864	21.	Тогуз-Булак	1 271
11.	Алтын-Бешик (Голбо)	1 859	22.	Өзгөрүш	1 287
12.	Сары-Дөбө (Коммуна)	1 818	23.	Чурбек	1 071
13.	Эскиоочу	1 709	24.	Тайлан	1 666
14.	Ак-Терек	1 678	25.	Ак-Булак	1 002
Калктын жалпы саны:					39555

Райондун пландоосу боюнча каралган борбордук тейлөө чөйрөсү менен бирдей болбосо да жогорку деңгээлдеги мектептери, ооруканалары ж.б. бар 3 миң кишиден 5 миңге чейинки кээ бир айыл аймактарынын ири

айылдык конуштары бар. Булардын катарына Ак-Арык (Коммунизм), Арка, Бешкент, Достук, Көк-Таш, Раззаков (Ленин), Ак-Суу, Жаштык, Мурас (Маргун), Чимген, Айбике, Кара-Булак айылдарын кошууга болот [3].

Таблица 7. Ири калктуу пунктар (калктын саны 3000-5000 кишиге чейин)

№	Калктуу конуштардын аталышы	Калкынын саны	№	Калктуу конуштардын аталышы	Калкынын саны
1.	Акарык (Коммунизм)	4 564	7.	Ак-Суу	3 785
2.	Арка	4 391	8.	Жаштык	3 502
3.	Бешкент	4 227	9.	Мурас (Маргун)	3 378
4.	Достук	4 167	10.	Чимген	3 243
5.	Көк-Таш	4 138	11.	Айбике	3 066
6.	Раззаков (Ленин)	4 012	12.	Кара-Булак	3 007
Калктын жалпы саны:					45480

Калкы боюнча 5 миң кишиден ашкан деңгээли шаар жашоо тиричилик шарты же тагыраак айтканда маданий тиричилик тейлөөсү жакшы бардык шарты бар мектептер, медициналык мекемелер, атайы

адистештирилген соода түйүндөрү менен камсыз болгон ири айылдарга Кулунду, Андарак, Катыраң, Борбордук айылдары кирет [3].

Таблица 8. Өтө ири калктуу пунктар (калктын саны 5000 кишиден жогору)

№	Калктуу конуштардын аталышы	Жашоочулардын саны
1.	Раззаков ш.	23899
2.	Кулунду	10 033
3.	Андарак	8 336
4.	Катыраң	7 494
5.	Борбордук	7327
Калктын жалпы саны:		57089

Лейлек районундагы калктуу пунктар негизинен Фергана өрөөнүнүн түштүгүндөгү түздүктүү Кулунду, Арка өрөөндөрүндө жана тоо арасындагы өрөөндөрдөн орун алган кыштактардын тибине кирет. Ал эми тоо сууларынын, капчыгайлардан чыга беришинде жайгашкан кыштактардын тибине Бешкент айыл аймагына караштуу Бешкент, Кайрагач, Эскиоочу айылдары, Катыраң айыл аймагынун Катыраң, Патаң айылдары, Лейлек айыл аймагынын Коргон айылы, Ак-Суу айыл аймагынын Кара-Камар, Ак-Суу, Алга, Жеңиш айылдарын кошууга болот [3].

Пландоо формасы боюнча калктуу пункттарды төмөндөгүдөй классификациялоо болот.

1. Сызыктуу (бир сызыктуу, эки сызыктуу, көп катарлуу, айлана түрүндө).

2. Топтошкон же баш аламан жайгашкан.

3. Эркин.

4. Кварталдык.

Лейлек районунун калктуу пункттары жогорку классификация боюнча жайгашышын көпчүлүгүн биринчи типтеги эки сызыктуусуна кошууга болот. Анткени көпчүлүк калктуу конуштар Козу-Баглан (төмөнкү агымы Кожо-Бакырган) суусунун жана Ак-Суу суусунун жээктеринде жайгашкан. Экинчи типке башка айылдардан обочолонгон Кулунду, Раззаков, Ак-Арык, Тогуз-Булак, Миң-Жыгач жана башка айылдарын киргизүүгө болот.

Үчүнчү типке өз алдынча жалгыз турган айылдар деп эсептелинген Кара-Булак, Көк-Таш, Ак-Босого (Маргун), Баул, Өзгөрүш жана башка айылдары кирет.

Төртүнчү типке райондун борбору болуп эсептелинген Раззаков шаары жана ага жанаша жайгашкан түндүк тарабындагы Чимген, Самат түштүк тарабындагы Тайлан, Ак-Булак айылдарын кошууга болот [5].

Жыйынтыктап айтканда Лейлек районунун калкын С.А. Ковалевдун айыл-кыштак калкынын отурукташуусунун формасына жана типтештирүүсүнө бөлүүгө аракеттер болду.

Лейлек районунда көбүрөөк таралган тип – тоо этегиндеги делювий

шиленилеринде жайгашкан кыштактардын тибин, ал жерлерге сугат иштерин жүргүзүү ыңгайлуу экендигин иш жүзүндө далилдөөгө мүмкүн экендигине ишеним пайда болду.

Колдонулган адабияттар

1. Гужин Г.С. Современные проблемы географии населения горных районов Средней Азии (на примере Киргизии и Таджикистана): автореф. док. дисс. – Москва: МГУ, 1969.
2. Гречко В.В. География населения (основы демографии и география населения): Учебное пособие. – Бишкек: Илим, 1991.
3. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети. I китеп: Калктын негизги социалдык-демографиялык мүнөздөмөлөрү. – Бишкек, 2023.
4. Ковалев С.А., Ковальская Н.Я. География населения. – Москва: изд.-во МГУ, 1966.
5. Ковалев С.А. Сельское расселение. – Москва: изд.-во МГУ, 1963.

Рецензент: г.и.к., доцент Солпуева Д.Т.